

Dr. Bujorel FLOREA

**DREPT CIVIL
DREPTURILE REALE PRINCIPALE**

Universul Juridic
București
- 2011 -

Editat de S.C. Universul Juridic S.R.L.

Copyright © 2011, S.C. Universul Juridic S.R.L.

Toate drepturile asupra prezentei ediții aparțin

S.C. Universul Juridic S.R.L.

Nicio parte din acest volum nu poate fi copiată fără acordul scris al

S.C. Universul Juridic S.R.L.

**NICIUN EXEMPLAR DIN PREZENTUL TIRAJ NU VA FI
COMERCIALIZAT DECÂT ÎNSOTIT DE SEMNĂTURA
AUTORULUI ȘI ȘTAMPILA EDITORULUI, APLICATE
PE INTERIORUL ULTIMEI COPERTE.**

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României

FLOREA, BUJOREL

Drept civil : drepturile reale principale / dr. Bujorel Florea. - București :

Universul Juridic, 2011

Bibliogr.

ISBN 978-973-127-619-9

347

REDACȚIE: tel./fax: **021.314.93.13**
tel.: **0732.320.665**
e-mail: **redactie@universuljuridic.ro**

DEPARTAMENTUL tel.: **021.314.93.15; 0726.990.184**
DISTRIBUȚIE: fax: **021.314.93.16**
e-mail: **distributie@universuljuridic.ro**

www.universuljuridic.ro

**COMENZI ON-LINE,
CU REDUCERI DE PÂNĂ LA 15%**

Cuvânt înainte

Cursul de față intenționează să vină în sprijinul studenților, masteranzilor și specialiștilor (teoreticieni și practicieni) care studiază sau aplică normele de drept civil în activitatea profesională.

Noul Cod civil adoptat prin Legea nr. 287/2009¹, intrat în vigoare la data de 1 octombrie 2011 prin Legea nr. 71/2011 de punere în aplicare a Legii nr. 287/2009², a stat la baza elaborării cursului de față fiind tratate aici problemele drepturilor reale principale, atât din perspectiva noilor reglementări cât și în comparație cu vechile reglementări în materie.

Lucrarea scoate în evidență elementele noi și utile din perimetrul drepturilor reale.

Evidențiem împrejurarea că actualul Cod civil reglementează explicit dreptul de proprietate privată și dreptul de proprietate publică, precum și drepturile reale principale derivate din dreptul de proprietate publică, spre exemplu: dreptul de administrare, dreptul de concesiune și dreptul de folosință.

Cursul abordează și instituțiile nou reglementate de actualul Cod civil, cum ar fi administrarea bunurilor altuia, fiducia și înscrierea în cartea funciară cu efectul constitutiv al intabulării.

În cuprinsul cursului au fost formulate observații critice relative la terminologia utilizată, lipsită pe alocuri de rigoare, ori referitoare la necorelarea diferitelor texte de lege.

Lucrarea semnalează, deși pare paradoxal, fiind vorba despre o lege nouă, o serie de reglementări incomplete ori neclare din actualul Cod civil și avansează propuneri de lege ferenda pentru corectarea situațiilor respective.

Conștienți de faptul că doctrina și jurisprudența vor evidenția și clarifica numeroase aspecte juridice izvorâte din interpretarea și aplicarea normelor Codului civil referitoare la instituțiile fundamentale ale drepturilor reale principale, am încercat să supunem atenției și mai ales dezbaterii celor interesați câteva dintre acestea pe care le-am considerat relevante.

Fără a nega importanța reglementărilor cuprinse în noul Cod civil, afirmăm că, măcar din punct de vedere didactic, problemele drepturilor reale principale trebuie tratate, astfel cum am și procedat, din perspectiva dreptului civil ca știință.

Doctrina și jurisprudența au constituit un sprijin real în demersurile pentru interpretarea reglementărilor Codului civil, pentru căutarea și identificarea

¹ Legea nr. 287/2009 a fost publicată în M. Of. nr. 511 din 24 iulie 2009.

² Legea nr. 71/2011 a fost publicată în M. Of. nr. 409 din 10 iulie 2011.

voinței legiuitorului, pentru încadrarea regulilor și principiilor noi de drept civil în sistemul general de drept existent, astfel încât, teoreticienii și mai ales practicienii să găsească soluțiile practice cele mai convenabile soluționării unor situații date.

Cursul cuprinde și o serie de teste-grilă al căror scop se dorește a fi surprinderea unor aspecte legate de instituțiile juridice specifice materiei drepturilor reale principale și exersarea raționamentului logico-juridic și a atenției studenților, masteranzilor și candidaților la admiterea în Institutul Național al Magistraturii, în avocatură și în alte profesii juridice.

Autorul

Abrevieri

alin.	- alineatul
apud.	- citat(ă) de, citat(ă) după
art.	- articolul
C.A.	- Curtea de Apel
C. civ.	- Codul civil
C. com	- Codul comercial
C.E.D.O.	- Curtea Europeană a Drepturilor Omului
C. fam.	- Codul familiei
cap.	- capitolul
cit. supra	- citat(ă) mai sus
civ.	- civil(ă)
C. proc. civ.	- Codul de procedură civilă
C.S.J.	- Curtea Supremă de Justiție
Dreptul	- revista Dreptul
etc.	- etcetera
ed.	- ediția
Ed.	- Editura
H.G.	- Hotărârea de Guvern
ibidem	- în același loc
idem	- același autor
infra	- mai jos
Î.C.C.J.	- Înalta Curte de Casație și Justiție
Jud.	- judecătoria
lit.	- litera
M. Of.	- Monitorul Oficial al României, Partea I
nr.	- numărul
O.G.	- Ordonanța Guvernului
O.U.G.	- Ordonanța de Urgență a Guvernului
op. cit.	- opera citată
p.	- pagina/paginile
pct.	- punctul
s.n.	- sublinierea noastră
supra	- mai sus
ș.a.	- și alții
T.M.B.	- Tribunalul Municipiului București
Trib.	- Tribunalul
urm.	- următorul/următoarea/următorii/următoarele
vol.	- volumul

CAPITOLUL I

PATRIMONIUL ȘI DREPTURILE PATRIMONIALE

Secțiunea I

Noțiunea de patrimoniu

1.1.1. Scurt istoric

Noțiunea de patrimoniu nu a cunoscut întotdeauna importanța și utilitatea pe care le îmbracă în zilele noastre. În gândirea juriștilor romani termenul de patrimoniu a fost folosit alături de expresii cu înțeles identic sau foarte apropiat.

Astfel, în dreptul roman s-a utilizat la început cuvântul „**familie**” care avea o dublă semnificație: pe de o parte, exprima instituția juridică care includea, ca și azi, totalitatea membrilor descinzând din același autor (*pater familias*), iar pe de altă parte, desemna totalitatea bunurilor aparținând membrilor din acest grup, bunuri care se transmit din tată în fiu.

Alături de termenul de familie, având înțeles sinonim, îl găsim pe cel de **pecunia**, care la început, cuprindea animalele aparținând familiei, dar care, ulterior s-a lărgit, incluzând și instrumentul de schimb al bunurilor și mijlocul comun de măsură al valorilor, adică moneda.

Se poate spune că din momentul în care pecunia s-a extins ca înțeles și asupra monedei, noțiunea de patrimoniu s-a conturat într-un cadru mai larg, semnificând totalitatea bunurilor considerate ca valoare economică, adică reprezentând o sumă de bani: **familia pecuniaque**.

În ceea ce privește determinarea conținutului patrimoniului se desprind două concluzii.

Potrivit unor autori¹, noțiunea de patrimoniu ar fi apărut ca o consecință a transformărilor impuse de deschiderea succesiunii – hereditas – deoarece numai cu prilejul decesului unei persoane era necesar să se cunoască situația materială a acesteia, atât pentru a i se plăti datoriile, cât și pentru a i se îndeplini voința cuprinsă în diverse acte prin care a dispus, pe timpul vieții, de soarta averii după moartea sa.

¹ A se vedea Bónfante, La successio in universum jus e l'universitas in Melanges Scioloja, p. 549; Carlo longo Sull'hereditas conceptia come universitas, in Studi giur, in onore discernământ Fodda, p. 125.

Alți autori¹, cărora ne raliem, susțin că realizarea noțiunii de patrimoniu nu ar fi fost posibilă decât în legătură cu evoluția dreptului, mai bine zis odată cu trecerea de la executarea asupra persoanei (personală) la executarea asupra bunurilor (reală).

Într-adevăr, în prima fază a dreptului roman, când actul de justiție nu avea caracter statal, ci extrajudiciar, dar și multă vreme după ce organizarea și administrarea justiției au trecut în seama organelor statului, creditorul nu dispunea de alt mijloc de a-l constrânge pe debitor să-și execute obligația decât pe acela de a urmări persoana debitorului, adică de a efectua așa zisa **manus injectio**. La început, *manus injectio* avea caracter extrajudiciar, pentru ca odată cu organizarea justiției să împrumute forma unei acțiuni în justiție, de unde și denumirea de **manus injectio iudicati**.

Efectul principal al exercitării acestei acțiuni era acela că debitorul nu mai avea dreptul de a se prezenta personal în instanță pentru a se apăra contra pretențiilor creditorului. Debitorul nu avea decât două posibilități: fie să accepte pretenția creditorului și să achite datoria, fie, în cazul în care voia să conteste pretențiile, să desemneze o altă persoană (**vindex**) care ar fi urmat să-l reprezinte în justiție pentru a dovedi netemeinicia cererii creditorului. Numai că, în pofida faptului că, în dreptul roman, ființa concepția după care cetățenii își datorează reciproc sprijin și asistență, era aproape imposibil de a se angaja un vindex, deoarece dacă acesta nu reușea să facă dovada susținerilor pârâtului care erau și ale sale, era condamnat la plata dublă a datoriei puse în seama debitorului.

În ipoteza în care debitorul nici nu plătea, nici nu-și angaja un vindex, care să pledeze în locul său, creditorul putea cere magistratului de a reține pe debitor la dispoziția sa, până la achitarea datoriei prin prestarea unor munci.

În cazul în care datoria ar fi fost prea mare încât nu ar fi putut să fie acoperită prin munca debitorului, creditorul avea latitudinea de a-l scoate la vânzare dincolo de Tibru, întrucât înlăuntrul statului un cetățean roman nu putea deveni sclav. Dacă după trei strigături, adică după trei încercări de vânzare, repetate la un interval de nouă zile, vânzarea nu avea loc, debitorul avea o situație și mai rea, întrucât creditorul avea dreptul să ceară încuviințarea de a-l tăia în bucăți.

Odată cu dezvoltarea comerțului și industriei, s-a lărgit și sfera de aplicare a noțiunii de bun, astfel că executarea șilită s-a îndreptat împotriva unui lucru sau asupra întregii averi a debitorului.

Înainte însă de a se ajunge la această procedură a executării reale, s-au încercat și alte mijloace dintre care reținem instituția **uzucapiunii pro herede**. Spre deosebire de uzucapiunea propriu-zisă, care ducea la dobândirea dreptului de

¹ A se vedea G.N. Luțescu, *Teoria generală a drepturilor reale. Teoria patrimoniului. Clasificarea bunurilor. Drepturile reale principale*, București, 1947, p. 12-17.

proprietate asupra unui bun singular, uzucapiunea *pro herede* viza dreptul de proprietate asupra succesiunii vacante. El se dobânda cu condiția folosirii succesiunii vacante, ca și adevăratul proprietar, timp de un an, fără a se ține seama dacă cel ce uzucapa era sau nu de bună-credință.

Rațiunea pentru care nu era nevoie nici de buna-credință, nici de vreun act translativ de proprietate decurgea din aceea că se urmărea, cu orice preț, să se dea succesiunii un moștenitor, adică o persoană care să primească nu numai activul, dar și pasivul, adică întreg patrimoniul defunctului.

Datorită acestor condiții extrem de ușoare, uzucapiunea *pro herede* nu a rezistat prea mult sub regimul ei inițial, fiind integrată în cadrul normelor și condițiilor uzucapiunii propriu-zise, cu atât mai mult cu cât între timp se recunoscuse creditorului și dreptul de a putea urmări oricare dintre bunurile defunctului decedat.

Așadar, în dreptul roman, noțiunea de patrimoniu a găsit un foarte bogat vocabular de exprimare, urmărindu-se cu o perseverență demnă de admirat ca interesele creditorilor să fie protejate.

1.1.2. Dispoziții legale referitoare la patrimoniu

Cu toate că în legislația noastră nu se definește noțiunea de patrimoniu, decât în Codul civil¹, există și alte dispoziții civile ce fac referire la această noțiune.

Astfel, în cuprinsul noului Cod civil², întâlnim termenul de patrimoniu în numeroase texte referitoare la efectele acceptării moștenirii [art. 1114 alin. (2)], întocmirea inventarului bunurilor defunctului cerută de succeșibili, creditorii moștenitori și orice persoană interesată [art. 1119 alin. (1) și alin. (2)], persoanele care pot obține recunoașterea calității de moștenitor (art. 1130), definirea calității de moștenitor (art. 1130) și efectele recunoașterii acestuia [art. 1133 alin. (2)], somarea succeșibililor [art. 1137 alin. (1)], intrarea în stăpânirea moștenirii vacante și răspunderea pentru pașiv [art. 1139 alin. (2)], evaluarea bunului în cazul raportului prin echivalent [art. 1153 alin. (2) și alin. (3)] și exemplele pot continua³.

¹ În art. 31 din noul Cod civil a fost definit patrimoniu. Textul a lipsit din Legea nr. 287/2009 privind Codul civil, fiind introdus prin Legea nr. 71/2011 pentru punerea în aplicare a noului Cod civil.

² Legea nr. 287/2009 privind Codul civil a fost republicată în temeiul art. 218 din Legea nr. 71/1011 pentru punerea în aplicare a Legii nr. 287/2009 privind Codul civil, publicată în M. Of. nr. 409 din 10 iunie 2011.

Legea nr. 287/2009 a fost publicată în M. Of. nr. 511 din 24 iulie 2011, a fost modificată prin Legea nr. 71/2011 și rectificată în M. Of. nr. 427 din 17 iunie 2011 și M. Of. nr. 489 din 8 iulie 2011.

³ În vechiul Cod civil, termenul de patrimoniu era utilizat în textele referitoare la separația de patrimoniu pe care o puteau cere creditorii defunctului (art. 781). Instituția avea ca scop să înlăture

În afară de textele în care se utilizează noțiunea de patrimoniu, Codul civil conține și alte dispoziții care, deși nu folosesc termenul de patrimoniu în mod explicit, exprimă conținutul juridic al acestei instituții. Avem în vedere, cu titlul de exemplu, art. 2324 alin. (1) potrivit căruia: „Cel care este obligat personal răspunde cu toate bunurile sale mobile și imobile, prezente și viitoare. Ele servesc drept garanție comună a creditorilor săi”.¹

Este ceea ce se cheamă dreptul de gaj general al creditorilor chirografari.

În virtutea acestui drept, creditorii chirografari pot să urmărească bunurile aflate în patrimoniul debitorului, *în momentul urmăririi*, indiferent dacă bunurile existau la data nașterii obligației (bunuri prezente) sau au intrat în patrimoniul debitorului ulterior, până la urmărire (bunuri viitoare). Prin urmare, gajul general al creditorilor chirografari are drept obiect patrimoniul debitorului lor, considerat ca o universalitate juridică, reprezentat de totalitatea bunurilor și nicidecum primate *ut singuli*, adică din punctul de vedere al fiecărui bun în parte. Creditorii au posibilitatea de a urmări bunurile pe care le preferă.

Noțiunea de patrimoniu se regăsește în numeroase dispoziții ale legislației referitoare la înființarea și funcționarea diverselor persoane juridice pentru care patrimoniul reprezintă un element necesar al dobândirii personalității juridice. Cu titlu de exemplu, cităm prevederile art. 6 pct. (2), lit. f) și ale art. 16 pct. 2 lit. f) din Ordonanța de Guvern nr. 26/30.01.2000 cu privire la asociații și fundații, potrivit căroră, în vederea dobândirii personalității juridice, asociații, respectiv fondatorii încheie actul constitutiv, care cuprinde, sub sancțiunea nulității absolute, o serie de elemente, printre care și patrimoniul inițial al asociației sau fundației.

În aceeași idee, consemnăm și unele dispoziții ale Codului civil referitoare la persoana juridică².

confuziunea dintre patrimoniul persoanei decedate (de cuius) și cel al moștenitorilor (eredelui), confuzie care ar fi avut ca efect punerea moștenitorilor defunctului în situația de a veni în concurs cu cei ai moștenitorilor și pe cale de consecință suportarea riscului eventualei insolvențe a eredelui.

În actualul Cod civil creditorii defunctului pot cere să fie plătiți din bunurile aflate în indiviziune înainte de partajul succesoral [art. 1155 alin. (2)].

Codul civil vechi menționa termenul de patrimoniu și în cuprinsul art. 1743 în care se făcea vorbire de modul de conservare a separației de patrimonii ca privilegiu real imobiliar, în ipoteza în care moștenirea cuprindea și bunuri imobile și anume „prin inscripția acestui privilegiu, în termen de șase luni de la data deschiderii succesiunii”.

¹ În vechiul Cod civil, art. 1718 dispunea, în mod asemănător, că „oricine este obligat personal, este ținut a îndeplini îndatoririle sale cu toate bunurile sale mobile și imobile, prezente și viitoare”.

² În legislația anterioară și anume Decretul nr. 31/1994 privind persoanele fizice și persoanele juridice, abrogat prin art. 230 lit. n) din Legea nr. 71/2011 pentru punerea în aplicare a Legii nr.

Astfel, potrivit art. 187, printre elementele constitutive ale oricărei persoane juridice, alături de organizarea de sine stătătoare și scopul licit și moral este enumerat și patrimoniul propriu.

Totodată, Legea nr. 31/1990 privind societățile comerciale abundă în referiri la noțiunea de patrimoniu. De pildă, art. 158 alin. (1) obligă cenzorii să verifice dacă evaluarea patrimoniului s-a făcut conform regulilor stabilite pentru întocmirea bilanțului contabil, art. 230 prevede repartizarea patrimoniului social în cazul lichidării societăților hotărâte de asociații din societatea în nume colectiv, în comandită simplă, sau societatea cu răspundere limitată, iar în art. 231 alin. (1) se arată că în cazul dizolvării societății cu răspundere limitată cu asociat unic operează transmiterea universală a patrimoniului societății către asociatul unic etc.

În noul Cod civil se regăsesc și alte dispoziții în care se evocă termenul de patrimoniu. Menționarea lor este menită să asigure cunoașterea de către viitorii juriști a concepțiilor de modificare și adaptare a legislației la nevoile practicii judiciare, dictate de profundele schimbări care au avut loc în ultimii ani în societatea românească.

Astfel, Codul civil cuprinde dispoziții noi privitoare la familie, printre care cele referitoare la efectele patrimoniale și regimurile matrimoniale ale căsătoriei (art. 312 și 313).

Acestea oferă posibilitatea viitorilor soți de a alege un regim matrimonial convențional, prin încheierea unei convenții matrimoniale, regimul legal urmând a se aplica numai în absența unei asemenea opțiuni. În acest fel se consacră principiul libertății viitorilor soți de a reglementa raporturile dintre ei, realizându-se trecerea de la un regim matrimonial unic, legal și imperativ, la un regim matrimonial legal supletiv.

Prin încheierea convenției viitorii soți pot alege: 1) regimul comunității legale, 2) regimul separației de bunuri sau 3) regimul comunității convenționale.

1.1.3. Noțiunea și structura patrimoniului

În literatura de specialitate au fost propuse numeroase formule de definire a patrimoniului.

Astfel, într-o opinie¹ patrimoniul a fost definit ca „ansamblul drepturilor și obligațiilor unei persoane, care are sau reprezintă o valoare pecuniară sau

287/2009 privind Codul civil se făcea vorbire de condiția existenței patrimoniului propriu pentru dobândirea calității de persoană juridică de către unele organizații [art. 26 lit. c) și lit. e)], de faptul că o persoană juridică nu poate să existe în cazul în care o parte din patrimoniul ei se desprindea și se transmitea la una sau mai multe alte persoane juridice (art. 42) sau de modalitatea de împărțire a patrimoniului persoanei juridice care a încetat prin divizare (art. 47).

¹ A se vedea C. Hamangiu, I. Rosetti-Bălănescu, Al. Băicoianu, *Tratat de drept civil român*, vol. I, Editura Națională, S. Ciornei, București, 1928, p. 845.

economică adică se pot evalua în bani”, evitându-se în mod sintetic referirile la identitatea fiecărui element component.

Într-o altă părere¹, se definește patrimoniul ca fiind „totalitatea drepturilor și obligațiilor unei persoane apreciabile în bani” sau „exprimarea contabilă a tuturor prețurilor economice aparținând unui subiect de drept”. Aprecierea în bani sub raport contabil a patrimoniului a făcut posibilă apropierea dintre acesta și un registru contabil: patrimoniul ar fi un fel de registru contabil în care sunt trecute, în rubrici separate, veniturile și datoriile sau mai exact un cont curent, unde drepturile figurează la capitolul creditului, adică al sumelor depuse, iar obligațiile la capitolul debitului, al sumelor retrase.

Alți autori² în definirea patrimoniului au făcut referire și la bunurile ce-l compun. Potrivit acestei concepții, patrimoniul este „totalitatea drepturilor și obligațiilor având valoare economică, a bunurilor la care se referă toate aceste drepturi, aparținând unei persoane, ale cărei nevoi sau sarcini este destinat să le satisfacă”³.

Această opinie a fost combătută în literatura de specialitate, pe bună dreptate, imputându-i-se faptul că în Codul civil drepturile sunt tratate ele însele ca bunuri, deci referirea la un drept cuprinde în mod implicit și bunul asupra căruia poartă.

Într-o altă opinie⁴, prin patrimoniu se înțelege „totalitatea drepturilor și obligațiilor patrimoniale aparținând unei persoane fizice sau juridice determinate, privite ca o sumă de valori active și pasive, strâns legate între ele”.

Relativ recent, în doctrină a fost formulată o opinie interesantă, potrivit căreia noțiunea de patrimoniu ar conține *numai*, drepturile și obligațiile cu conținut economic ca bunuri corporale. În concepția pe care o avem în vedere⁵, patrimoniul este „o noțiune juridică, deci o realitate intelectuală. Ca urmare, el poate fi format tot din elemente intelectuale, adică din drepturi și obligații patrimoniale, respectiv bunuri corporale, iar nu din bunuri materiale, corporale”.

În opinia noastră, definiția propusă nu se află la adăpost de orice critică. În dreptul nostru civil, drepturile patrimoniale sunt considerate a fi bunuri. Astfel,

¹ A se vedea George N. Luțescu, *op .cit.*, p. 20-21.

² A se vedea Tr. Ionașcu, S. Brădeanu, *Drepturile reale în Republica Socialistă România*, Editura Academiei Republicii Socialiste România, București, 1978, p. 13.

³ A se vedea C. Bârsan, M. Gaiță, M.M. Pivniceru, *Drept civil. Drepturile reale*, Institutul European, Iași, 1997, p. 8 și I. Lula *Unele probleme privind noțiunea de patrimoniu*, în *Dreptul nr. 1/1998*, p. 15.

⁴ A se vedea L. Pop, *Dreptul de proprietate și dezmembramintele sale*, Editura Lumina Lex, București, 1996, p. 9.

⁵ A se vedea: V. Stoica, *Dreptul civil. Drepturile reale principale*, Editura C.H. Beck, București, 2009, p. 6.

potrivit art. 535 Cod civil „sunt bunuri lucrurile, corporale sau necorporale care constituie obiectul unui drept patrimonial”.

Așadar, drepturile patrimoniale au ca obiect atât bunurile corporale cât și pe cele necorporale. În atare condiții, apreciem că a introduce în cuprinsul noțiunii de patrimoniu și bunurile incorporale, alături de drepturile patrimoniale, ar însemna să adăugăm în mod cu totul inutil aceste elemente și anume bunurile incorporale, care se regăsesc de fapt, în conținutul drepturilor patrimoniale.

În fine, potrivit unei alte definiții, căreia ne raliem¹, patrimoniul reprezintă totalitatea drepturilor și obligațiilor, care au valoare economică, aparținând unei persoane.

În consecință, **definim** patrimoniul ca fiind totalitatea drepturilor și obligațiilor cu valoare economică care aparține unui subiect de drept, fie unei persoane fizice, fie unei persoane juridice.

Așadar, patrimoniul întrunește două elemente.

Pe de o parte, este vorba de latura activă, – *activul* – care cuprinde toate drepturile subiective cu valoare economică, atât drepturile reale cât și cele de creanță. Acestea au caracter patrimonial, adică pot reprezenta o valoare bănească, patrimoniul fiind o sumă de valori, iar nu un ansamblu de bunuri materiale, corporale.

Pe de altă parte, în structura patrimoniului intră latura pasivă – *pasivul* – reprezentată de totalitatea obligațiilor exprimate în formă bănească pe care și le-a asumat o anumită persoană. Obligațiile constau în obligația *de a da* adică de a transmite bunurile sau a constitui un drept real, în obligația *de a face*, adică de a executa o prestație pozitivă, sau, în obligația *de a nu face*, adică în îndatorirea de a nu întreprinde ceva ce ar fi putut face dacă nu s-ar fi obligat în sensul abținerii.

Dacă valoarea activului este mai mare decât cea a pasivului, atunci persoana este considerată *solvabilă*. În caz contrar, persoana este considerată *insolvabilă*².

Din examinarea definiției propuse rezultă **elementele definitorii** ale noțiunii de patrimoniu, și anume:

- drepturile subiective civile și obligațiile corelative ce-l compun au *caracter patrimonial*, adică evaluabile în bani;
- patrimoniul se compune dintr-un *activ* și un *pasiv*, fungibilitatea îngăduind ca elementele componente să fie înlocuite unele cu altele;
- patrimoniu nu pot avea decât persoanele fizice și persoanele juridice.

¹ În același sens, a se vedea și M. Uliescu, A. Gherghe, *Drept civil. Drepturi reale principale*, Editura Universul Juridic, București, 2011, p. 10-11.

² A se vedea: M. Uliescu, A. Gherghe, *op. cit.*, p. 12; E. Chelaru, *Curs de drept civil. Drepturi reale principale*; Editura C. H. Beck, București, 2000, p. 5.

Din perspectiva economică, activul patrimonial poate fi împărțit în *capital* și *venituri*.

Capitalul, care reprezintă expresia valorică a bunurilor dintr-un patrimoniu, poate fi productiv (de pildă, un teren agricol care face obiectul unui contract de arendă) sau neproductiv (un imobil neînchiriat)¹.

Secțiunea a II-a **Caracterele juridice ale patrimoniului**

1.2.1. Patrimoniul este o universalitate juridică

După cum am arătat în cele ce preced, patrimoniul nu reprezintă doar suma elementelor componente, ci este un sistem care are anumite trăsături proprii, distincte de cele ale elementelor care-l comun.

În acest mod, patrimoniul își păstrează o identitate juridică proprie, distinctă de modificările ce au loc în privința elementelor componente. Fiind o entitate juridică de sine stătătoare, independentă față de schimbările pe care le suferă activul și pasivul care-l compun², spunem că patrimoniul constituie o **universalitate de drept** (*universitas iuris*).

Universalitatea juridică este o noțiune abstractă și nu poate fi confundată cu **universalitatea de fapt** (*universitas facti*).

Aceasta din urmă reprezintă ansamblul de bunuri a căror unitate se întemeiază pe o simplă legătură de fapt și are la bază voința și acțiunea persoanei căreia îi aparțin acele bunuri³.

Diferit de universalitatea de fapt, universalitatea de drept conține alături de elemente active și datorii⁴.

Universalitatea de fapt a fost reglementată în Codul civil⁵, astfel:

„(1) *Constituie o universalitate de fapt* ansamblul bunurilor care aparțin aceleiași persoane și au o destinație comună stabilită prin voința acesteia sau prin lege.

¹ Pentru o tratare detaliată, a se vedea C. Bârsan, M. Gaiță, M.M. Pivniceru, *Drepturile reale*, Institutul European, Iași, Colecția UTIUS, 1997, p. 9; C. Bârsan, *Drept civil. Drepturile reale principale*, ediția a III-a.

² A se vedea: C. Hamangiu, I.R. Bălănescu, Al. Băicoianu, *Tratat de drept civil român*, Editura Națională, București, 1929, p. 849.

³ A se vedea: M. Uliescu, A. Gherghe, *op. cit.*, p. 13.

⁴ A se vedea V. Stoica, *op. cit.*, p. 7.

⁵ A se vedea art. 541 Cod civil.

(2) Bunurile care alcătuiesc universalitatea de fapt pot, împreună sau separat, să facă obiectul unor acte sau raporturi juridice distincte.”

De remarcat că, în conformitate cu Codul civil, universalitățile de fapt, pot fi constituite fie prin voința legiuitorului, fie prin voința persoanei căreia îi aparțin bunurile.

Deși patrimoniul suferă variații în conținutul său, drepturile și obligațiile ce-l compun putând să se nască, modifice ori stingă, patrimoniul, ca entitate juridică rămâne egal cu sine însuși. Patrimoniul nu poate fi conceput decât în dinamica sa, cuprinzând nu numai drepturi și obligații actuale, ci și drepturi și datorii viitoare¹.

1.2.2. Orice persoană are un patrimoniu

Denumit și **realitatea patrimoniului**, acest caracter juridic reflectă faptul că existența universalității juridice nu depinde de volumul de drepturi și obligații pecuniare aparținând titularului ori de raportul dintre activul și pasivul patrimoniului.²

Trăsătura juridică pe care o examinăm este consacrată în art. 31 alin. (1) din Codul civil, potrivit căruia „orice persoană fizică sau persoană juridică este titulară a unui patrimoniu care include toate drepturile și datoriile ce pot fi evaluate în bani și aparțin acesteia”.

Întrucât persoanele fizice sau persoanele juridice care dețin câte un patrimoniu au aptitudinea de a dobândi drepturi și obligații pecuniare în mod permanent, raportul dintre activul și pasivul ce alcătuiesc patrimoniul nu are nici un fel de relevanță sub aspectul existenței sale ca potențialitate. Altfel spus, patrimoniul oricărei persoane reprezintă o *potențialitate*, o posibilitate a persoanei de a dobândi drepturi și a-și asuma obligații, astfel că orice persoană are un patrimoniu, indiferent de conținutul real al acestuia, conținut format din drepturi și obligații. Prin urmare, oricât de săracă ar fi o persoană fizică, ea are un patrimoniu întrucât poate dobândi drepturi și obligații. Persoana fizică dobândește un patrimoniu de la naștere sau chiar din timpul concepției dacă sunt în joc interesele sale potrivit principiului „*infans conceptus pro nato habetur quotier de commodis ejus agitur*”.

În ceea ce privește persoana juridică, la rândul ei este titulară a unui patrimoniu necesar realizării scopului pentru care a fost înființată. Legea (art. 187 din Codul civil) stipulează că existența patrimoniului propriu este o condiție a

¹ Potrivit art. 2324 alin. (9) din Codul civil, „Cel care este obligat personal răspunde cu toate bunurile sale mobile și imobile, prezente și viitoare”.

² A se vedea V. Stoica, *Drept civil. Drepturi reale principale*, Editura Humanitas, București, 2004, p. 59, citat de M. Rudăreanu, *Drept civil. Drepturile reale*, Editura Fundatiei Romania de Măine, Ediția a II-a, revăzută și adăugită, București, 2005, p. 13.

existenței persoanei juridice, patrimoniul fiind „afectat realizării unui anumit scop lícit și moral, în acord cu interesul general”.

1.2.3. Patrimoniul este unic

Orice persoană fizică sau juridică deține *un singur patrimoniu*, legea interzicând ca un subiect de drept să fie titularul mai multor patrimonii.

Faptul că în Codul civil se face vorbire de existența patrimoniilor de afecțaiune, constând în mase patrimoniale fiduciare, ori afectate existenței unei profesii autorizate¹, nu înseamnă că avem de-a face cu mai multe patrimonii deținute de aceeași persoană.

Persoana fizică deținătoare a patrimoniului propriu care, în calitate de constitutor transferă drepturi reale ori alte drepturi sau un ansamblu, de asemenea, drepturi, prezente ori viitoare, către unul sau mai mulți fiduciar (potrivit art. 773 și urm. din Codul civil) nu apare ca titular a două patrimonii, cel propriu și cel care a făcut obiectul *fiduciei*. În realitate, el este titularul *unui patrimoniu unic*, în care vom regăși și drepturile transmise în calitate de constitutor al fiduciei către fiduciar.

Această împrejurare reiese cu claritate din dispozițiile art. 774 Cod civil potrivit căruia drepturile transferate prin fiducie „alcătuesc o masă patrimonială autonomă, distinctă de celelalte drepturi și obligații din patrimoniile fiduciarilor”.

La fel stau lucrurile și în ceea ce privește masa patrimonială afectată exercitării în mod individual a unei profesii autorizate.

Legiuitorul numește această masă cu denumirea marginală de „Patrimoniul profesional individual”, la art. 33 din Codul civil, formulare care nu poate să conducă la ideea că o persoană fizică autorizată să exercite o anumită profesie în mod individual ar deține două patrimonii: cel personal și cel necesar exercitării profesiei. În acest caz vorbim de un patrimoniu unic, al persoanei fizice care exercită o profesie și de un alt patrimoniu unic al formei societății în care se exercită profesia autorizată.

În concluzie, opinăm că deși patrimoniul poate face obiectul unei diviziuni sau afecțaiuni², această împrejurare nu determină înlăturarea caracterului unic al patrimoniului. În doctrină, a fost formulată și teza contrară³ potrivit căreia unicitatea patrimoniului nu este o trăsătură specifică acestuia.

¹ A se vedea, art. 31 alin. (3) din Codul civil.

² Potrivit art. 31 alin. (2) din Codul civil.

³ A se vedea: B. Diamant, *Caracterul depășit al teoriei patrimoniului unic*, în revista Dreptul nr. 1/2000, p. 116.

1.2.4. Divizibilitatea patrimoniului

Cu toate că patrimoniul are caracter de unicitate, aceasta nu înseamnă că ar fi indivizibil, în sensul că elementele sale componente s-ar afla sub un regim juridic unic.

Dimpotrivă, **patrimoniul este divizibil în mai multe mase de drepturi și obligații**, fiecareia aplicându-i-se un regim juridic distinct, în raport cu situația concretă atribuită divizărilor respective¹. În conformitate cu art. 31 alin. (2) din Codul civil, patrimoniul „*poate face obiectul unei diviziuni sau afectațiuni, numai în cazurile și condițiile prevăzute de lege*”.

Acest lucru înseamnă că în cadrul patrimoniului pot fi cunoscute *mai multe mase patrimoniale* numite în alin. (3) al acestui text de lege (art. 31 din Codul civil), și „patrimonii de afectațiune” cu regimuri juridice diferite.

De altfel, noțiunea de „patrimoniu de afectațiune” a fost reglementată pentru prima dată în legislația noastră prin O.U.G. nr. 44/2008, privind desfășurarea activităților economice de către persoanele fizice autorizate, întreprinderile individuale și întreprinderile familiale².

În Codul civil [art. 31 alin. (1)] se prevede că „Patrimoniile de afectațiune sunt masele patrimoniale fiduciare”, constituite potrivit dispozițiilor titlului IV al Cărții a III-a, „*cele afectate exercitării unei profesii autorizate, precum și alte patrimonii determinate potrivit legii*.”

Fiducia, instituție juridică nouă reglementată de Codul civil,³ reprezintă *operațiunea juridică prin care unul sau mai mulți constitutori transferă drepturi reale, drepturi de creanță, garanții ori alte drepturi patrimoniale sau ansambluri de asemenea drepturi, prezente ori viitoare, către unul sau mai mulți fiduciar care le exercită cu un scop determinat, în folosința unuia sau al mai multor beneficiari*. Aceste drepturi alcătuiesc o masă patrimonială autonomă, distinctă de celelalte drepturi și obligații din patrimoniile fiduciarilor.

În literatura de specialitate⁴, s-a susținut că patrimoniul fiduciarului este divizat în masa patrimonială fiduciară și masa constituită din restul patrimoniului.

Nu suntem de acord cu această părere. **În opinia noastră**, patrimoniul fiduciei este format din masa de drepturi transferate de către constitutor spre a fi conservate și administrate de către fiduciar fie în folosul constitutorului, fie în folosul unui terț beneficiar, fie în folosul ambilor.

Masa patrimonială fiduciară este așadar constituită din drepturile patrimoniale transferate de constitutor, ceea ce înseamnă că aceasta masă patrimonială nu are

¹ A se vedea: Tr. Ionașcu, S. Brădeanu, *op. cit.*, p. 5.

² Publicată în M. Of. nr. 328 din 25 aprilie 2008.

³ A se vedea art. 773-791 Cod civil.

⁴ A se vedea: M. Uliescu, A. Gherghel, *op. cit.*, p. 16.

nicio legătură cu patrimoniul fiduciarului. Că lucrurile stau astfel, rezultă fără echivoc din examinarea textelor legale (art. 784-787 din Codul civil) referitoare la puterile, insolvența și răspunderea fiduciarului și limitarea răspunderii în funcție de separația maselor patrimoniale.

Prin urmare, divizibilitatea patrimoniului în cazul fiduciei se referă la patrimoniul constituitorului dacă este și beneficiarul fiduciei, care este divizat în două mase patrimoniale cu regimuri juridice distincte: masa patrimonială fiduciară și masa constituită din restul patrimoniului constituitorului. În ipoteza în care, beneficiarul fiduciei este fiduciarul sau o terță persoană¹, atunci patrimoniul acestora este divizat în două mase patrimoniale: masa patrimonială fiduciară și masa constituită din patrimoniul fiduciarului, respectiv al terței persoane. În sprijinul celor afirmate invocăm și dispozițiile art. 791 din Codul civil, potrivit cărora când contractul de fiducie încetează, masa patrimonială fiduciară existentă în acel moment se transferă la beneficiar, iar în absența acestuia, la constitutori.

Un alt caz de divizibilitate a patrimoniului este reprezentat de **bunurile soților**, în ipoteza regimului comunității legale².

Astfel, patrimoniul persoanelor căsătorite *este împărțit* în două mase patrimoniale, și anume: *masa bunurilor proprii* constituită din totalitatea drepturilor și obligațiilor născute din bunurile proprii și *masa bunurilor comune* constituită din ansamblul drepturilor și obligațiilor născute în legătură cu bunurile comune.

Fiecare dintre cele două mase patrimoniale sunt guvernate de regimuri juridice distincte.

Astfel, potrivit art. 353 Cod civil, *bunurile comune* nu pot fi urmărite de creditorii personali ai unuia dintre soți. Dacă, după urmărirea bunurilor proprii ale unuia dintre soți, creditorul său personal nu-și satisface creanța, poate solicita partajul bunurilor comune dar numai în măsura necesară pentru acoperirea creanței.

Bunurile împărțite astfel, devin bunuri proprii ale soților.

Dacă obligațiile comune nu au fost acoperite prin urmărirea bunurilor comune, atunci soții răspund, în solidar, cu *bunurile proprii*, soțul care a plătit datoria subrogându-se în drepturile creditorului pentru ceea ce a suportat peste cota-parte ce i-ar fi revenit din comunitate.³

Alte cazuri de divizibilitate a patrimoniului erau reglementate în mod expres în vechiul Cod civil. Este vorba de acceptarea moștenirii sub beneficiu de inventar și de instituția separației de patrimonii.

¹ Potrivit art. 777 din Codul civil.

² În conformitate cu art. 312 Cod civil, viitorii soți pot alege ca regim matrimonial: comunitatea legală, separația de bunuri sau comunitatea convențională.

³ A se vedea art. 252 din codul civil.

În primul caz, pentru a se evita riscul urmăririi propriilor bunuri de către creditorii defunctului insolubil, art. 704 din vechiul Cod civil punea la dispoziția succesorilor posibilitatea **de a accepta succesiunea sub beneficiu de inventar**, astfel că, în patrimoniul lor existau, până la achitarea datoriilor defunctului în limita activului moștenirii, două mase patrimoniale cu identitate juridică proprie: masa bunurilor aflate în patrimoniul succesorilor la decesul persoanei moștenite și masa bunurilor dobândite prin moștenire.

O a doua situație când confuziunea celor două patrimonii era împiedicată, cu consecința menținerii a două mase patrimoniale în cadrul patrimoniului unic al succesorului, era determinată de creditorii defunctului. Acest caz purta denumirea de **separația de patrimonii**.¹

În actualul Cod civil nu mai este reglementată instituția acceptării succesiunii sub beneficiu de inventar, moștenirii legali și legatarii universali sau cu titlu universal răspunzând pentru datoriile și sarcinile moștenirii numai cu bunurile din patrimoniul succesoral, proporțional cu cota fiecăruia [art. 1114 alin. (2) Cod civil].

Așadar, dispozițiile actualului Cod civil au înlăturat riscurile îndestulării creditorilor defunctului din patrimoniul succesorilor.

Totodată, nici separația de patrimonii nu se mai regăsește în actualul Cod civil, întrucât, potrivit art. 1156 alin. (5) din bunurile moștenirii atribuite la partaj, precum și din cele care le iau locul în patrimoniul moștenitorului, vor fi plătiți cu preferință creditorii defunctului față de creditorii personali ai moștenitorului.

În concluzie, în condițiile actualului Cod civil, mai eficient sub aspectul situațiilor examinate, există în patrimoniul succesibilului două mase patrimoniale (masa patrimonială dobândită prin moștenire și cea existentă în patrimoniul propriu până la data deschiderii succesiunii) cu regimuri juridice distincte în ceea ce privește satisfacerea creanțelor creditorilor moștenirii ori ale creditorilor personali ai moștenitorilor.

În sfârșit, în rândul exemplelor de divizare a patrimoniului se înscriu și drepturile patrimoniale aferente activităților desfășurate în cadrul profesiilor autorizate (avocați, notari, medici, arhitecți etc.) care presupun existența unui așa-numit **patrimoniu profesional individual**.²

Reglementat de Codul civil (art. 33) patrimoniul individual constă în masa patrimonială afectată exercitării în mod individual a unei profesii autorizate.

¹ Separația de patrimonii era reglementată de art. 781 din vechiul Cod civil.

² A se vedea V. Stoica, *op. cit.*, p. 11.

1.2.5. Netransmisibilitatea, în principiu, a patrimoniului prin acte juridice între vii

Întrucât patrimoniul are caracter personal, fiind legat de subiectul de drept căruia îi aparține, nu se poate concepe transmiterea sa prin acte între vii¹.

Elementele componente ale patrimoniului pot fi înstrăinate (cu excepția celor *intuitu personae*) dar nu poate fi transmis patrimoniul însuși ca universalitate juridică.

Patrimoniul rămâne legat de persoana titularului său atâta vreme cât aceasta este în ființă, putând fi transmis în totalitate doar la decesul unei persoane fizice ori în momentul reorganizării și încetării persoanei juridice².

Cu toate acestea, pe cale de excepție, în cazul persoanelor juridice poate opera o transmitere cu titlu universal a patrimoniului, când titlurile sunt supuse reorganizării prin divizare parțială.³

Inalienabilitatea patrimoniului nu împiedică însă înstrăinarea unor componente ale sale, privite *ut singuli* sau chiar a unor mase de bunuri grupate astfel după voința titularului, cum ar fi cazul fiduciei.

Secțiunea a III-a Funcțiile patrimoniului

1.3.1. Considerații generale

Patrimoniul, examinat din perspectiva drepturilor și obligațiilor cu conținut economic care aparțin unui subiect de drept ca o universalitate juridică conduce la desprinderea unor consecințe juridice practice subsumate șintagmei de „funcțiile patrimoniului”.

Utilitatea patrimoniului este pusă în evidență în sistemul nostru de drept prin următoarele **funcții**:

- a) constituie gajul general al creditorilor chirografari;
- b) explică și asigură subrogația reală cu titlu universal;
- c) explică și permite transmisiunea universală sau cu titlu universal.

¹ A se vedea Tr. Ionașcu, S. Brădeanu, *op. cit.*, p. 15; Fr. Terré, Ph. Simler, *Droit civil Les biens*, 4e éd. Précis Dalloz, 1992, Paris, p. 6.

² A se vedea Gh. Beleiu, *Drept civil român. Introducere în dreptul civil. Subiectele dreptului civil*, Casa de editură „Șansa” S.R.L., București, 1994, p. 401-430.

³ A se vedea art. 238 alin. (3) din Legea nr. 31/1990 a societăților comerciale.

1.3.2. Gajul general al creditorilor chirografari

Dreptul de gaj general al creditorilor chirografari este instituit prin art. 2324 alin. (1), teza I din Codul civil.

Potrivit acestui text de lege, „*cel care este obligat personal răspunde cu toate bunurile sale mobile și imobile, prezente și viitoare*”.¹

Așadar, în caz de neexecutare a obligației, *creditorul chirografar poate urmări oricare dintre bunurile debitorului său asupra cărora nu există garanții reale constituite*. Până la începerea urmăririi silite a creditorului, debitorul are facultatea de a dispune liber de toate drepturile sale, actele de dispoziție fiind opozabile creditorului, sub condiția să nu fie efectuate în mod fraudulos.

Din perspectiva caracterului divizibil al patrimoniului debitorului, în sensul împărțirii sale în mai multe mase de bunuri, cu regim juridic distinct, nu vor putea fi urmărite de către creditorii chirografari decât acele bunuri care fac parte din masa patrimonială în legătură cu care s-a născut creanța lor, de unde rezultă că gajul general nu are aplicabilitate asupra tuturor bunurilor debitorului².

Trăsătura divizibilității patrimoniului a dat naștere la teza numită **specializarea gajului general al creditorilor chirografari**³, care reflectă faptul că pentru realizarea creanței, *creditorii chirografari nu vor putea urmări decât bunurile aparținând acelei mase patrimoniale în legătură cu care s-a născut creanța*.

În același timp, să subliniem și împrejurarea că noțiunea de *gaj general al creditorilor chirografari* se deosebește de cea privind *dreptul de gaj propriu-zis*. Acesta din urmă este o garanție specială a creditorilor gajiști, un drept real accesoriu al dreptului de creanță, care conferă titularului anumite atribute: cel de urmărire și cel de preferință.

Pe de altă parte, gajul general presupune dreptul creditorului de a se îndestula din oricare din bunurile debitorului, acesta neputând însă a fi oprit de a le înstrăina, în vreme ce gajul propriu-zis indisponibilizează bunurile asupra cărora poartă, în patrimoniul debitorului.

Codul civil instituie și **regula egalității creditorilor chirografari**⁴. Potrivit acestei reguli, *prețul bunurilor debitorului se împarte între creditori proporțional cu valoarea creanței fiecăruia*. Excepțiază situația în care între creditori există *cauze de preferință ori convenții* cu privire ordinea înstrăinării lor.

¹ În vechiul Cod civil, dreptul de gaj general al creditorilor chirografari era reglementat prin art. 1718 care dispunea că „*oricine este obligat personal este ținut de a îndeplini îndatoririle sale cu toate bunurile sale, mobile și imobile, în prezent și viitor*”.

² În acest sens, a se vedea, L. Pop, L.M. Harosa, *Drept civil. Drepturile reale principale*, Editura Universul Juridic, București, 2006, p. 26.

³ A se vedea: M. Uliescu, A. Gherghe, *op. cit.*, p. 21.

⁴ Cuprinsă în art. 2326 Cod civil.